

དཔལ་ལྷན་འབྲུག་གཞུང་།

ROYAL GOVERNMENT OF BHUTAN



རྒྱལ་ཡོངས་གཙང་སྐྱ་དང་འཕྲོད་བསྟེན་སྲིད་བྱུངས།

༢༠༢༠

National Sanitation and Hygiene Policy

2020





*Where we live must be clean, safe, organized and beautiful for national integrity, national pride, and for our bright future. This too is nation building.*

*His Majesty The King*



དབལ་ཕྱན་འབྲུག་གཞུང་།  
Royal Government of Bhutan



PRIME MINISTER

## FOREWORD

To be endorsing a document that places sanitation and hygiene at the anterior gives me immense satisfaction, particularly at a time of our relentless pursuit to prevail over the COVID-19 pandemic.

Among many other upshots of this pandemic, I am pleased as a medical practitioner that it has injected a new energy in our routine health and sanitation efforts. Personal health and immunity come in a big way for an individual to see through this infectious disease.

In Bhutan, our Monarchs have ensured free healthcare services for everyone, and our public health system has proven its worth in times of this pandemic. This is evident from reports of crumbling health systems in far more advanced countries as they cope with COVID-19.

We will continue to strengthen our healthcare services. But our efforts would be rendered futile if we do not keep pace with complementing factors that could otherwise add to the disease burden. Sanitation and hygiene are at the core of it and should be dealt with utmost clarity and professionalism.

Therefore, the National Sanitation and Hygiene Policy 2020 sets forth safe management and guidance for the country.

As much as relevant agencies, Ministry of Works and Human Settlement and Ministry of Health in this case, will do their part in implementing the policy, this is one area where every individual can contribute.

It involves change in mind set and embracing sanitation and hygiene as an integral part of our wellbeing. It is about initiating a culture of preserving a clean surrounding and safe environment for our children to grow up in.

How about going beyond the superficial cleanliness to a more sanitised human species in practice of virtues and values? That would be very befitting of a society infused with meanings of Gross National Happiness (GNH) that we always aspire for.

And our governance is already motivated towards that wholesome approach. We are looking at all the policies as vital ingredients while channelling our nation towards goals and visions of GNH.

For instance, we endorsed the National Human Settlement Policy earlier, which this document should complement for a vibrant and conducive living of our people.

There are others like the health and education policies that are in the making. We already have Persons with Disability policy. Then we have Accelerating Mother and Child Health and Gender Equality policies at varying stages of formulation.

All these policies are intricate patterns that will weave into a fabric of a social welfare, appropriate to this small country of ours.

Meanwhile, coming back to the present health emergency, we all know COVID-19 is caused by SARS-CoV-2. Going by the nomenclature, there are more to come. Preparing ourselves for similar outbreaks and pandemic, if we haven't started already, is critical.

Let us take the launch of this policy as an opportunity to renew our hope and realisation and pursue a healthy lifestyle, as well as build our home and communities around the essence of health and sanitation.

Ultimately, it is the happy and healthy citizens that translate into the growth and prosperity of the nation. Let us start today, together.



**Dr Lotay Tshering**  
**Prime Minister**

# དཀར་ཆག།

དཀར་ཆག།	I
བསྐྱེལ་ལོ།	III
༡ དེས་ཚོག།	༡
༢ ཞབས་ཏྲོག་གི་གནས་རིམ།	༡
༣ རོ་སྒྲོད།	༢
༤ ལུངས་དོན།	༤
༥ འཆར་སྐྱབ།	༧
༦ དམིགས་སྒྲེད།	༧
༧ མིང་བྱས་ཀྱི་དམིགས་ཡུལ།	༧
༨ མིང་བྱས་ཀྱི་གསལ་བཤད།	༨
༡.༡ མིང་བྱས་ཀྱི་དམིགས་ཡུལ་ ༡ བ། ཀུན་ལྷན་དང་ཀུན་གྱིས་སྒྲོད་ཚུགས་པའི་ ཡུན་བརྟན་གྱི་ཞབས་ཏྲོག་འགྲུབ་ནི།	༨
༡.༢ མིང་བྱས་ཀྱི་དམིགས་ཡུལ་ ༢ བ། ཡུན་བརྟན་གཙང་སྤྲོད་ལམ་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལུ་ འོས་ལྡན་གྱི་འཕུལ་རིག་ལག་ལེན་འཐབ་ནི།	༩
༡.༣ མིང་བྱས་ཀྱི་དམིགས་ཡུལ་ ༣ བ། ཉེན་མེད་གཙང་སྤྲོད་དང་འཕྲོད་བསྟེན་ཞབས་ ཏྲོག་གི་དོན་ལུ་ཡུན་བརྟན་དང་དོན་སྲིན་ཅན་གྱི་དུལ་འབྲེལ་ཐབས་ལམ་བཟོ་ ནི།	༡༠

## Table of Contents

Table of Contents.....	I
Abbreviations.....	III
1. Definitions.....	1
2. ServiceLadder.....	1
3. Introduction.....	2
4. Rationale.....	6
5. Vision.....	7
6. Mission.....	7
7. Policy Objectives.....	7
8. Policy Statements.....	8
8.1 Policy Objective 1: Achieve universal coverage and access to sustainable services for all.....	8
8.2 Policy Objective 2: Adopt appropriate technology for sustainable sanitation systems.....	9
8.3 Policy Objective 3: Develop sustainable and efficient financing mechanism for safe sanitation and hygiene services.....	10

༡.༤ སྲིད་བྱུས་ཀྱི་དམིགས་ཡུལ་ ༤ པ། གནས་རིམ་ཆམ་ཉམ་ནང་སྲོད་ལམ་འགྱུར་  
བའི་བརྟེན་སྲོད་ལམ་ལུགས་བརྩིས་པའི་ལྷོགས་གྲུབ་སྐྱིད་སྐྱིད་བཟོ་ནི།.....༡༡

༡.༥ སྲིད་བྱུས་ཀྱི་དམིགས་ཡུལ་ ༥ པ། འཛོལ་ཐང་དང་དོན་སྲིད་ཅན་གྱི་མཉམ་འབྲེལ་  
དང་ཞབས་ཏྲོག་བྱིན་ནིའི་དོན་ལུ་ཐབས་ལམ་གཞི་བརྩུགས་འབད་ནི།.....༡༣

༩ འབྲེལ་ཡོད་སྲིད་བྱུས་དང་ཁྲིམས་ཀྱི་གཞི་བཏོད།.....༡༤

༡༠ ལྷ་ཏྲོག་དང་དབྱེ་ཞིབ།.....༡༧

༡༡ སྲིད་བྱུས་བསྐྱར་ཞིབ་དང་འཕྲི་སློན།.....༡༩



8.4	Policy Objective 4: Strengthen capabilities including Behavior Change Communication at all levels.....	11
8.5	Policy Objective 5: Institutionalize mechanism for effective and efficient coordination and service delivery.....	13
9.	Relevant Policies and Legal Framework.....	14
10.	Monitoring and Evaluation.....	17
11.	Policy Review and Amendments.....	19



## **Abbreviations**

<b>GNHC</b>	Gross National Happiness Commission
<b>JMP</b>	Joint Monitoring Program
<b>MoH</b>	Ministry of Health
<b>MoWHS</b>	Ministry of Works and Human Settlement
<b>PHCB</b>	Population and Housing Census of Bhutan
<b>RGoB</b>	Royal Government of Bhutan
<b>WASH</b>	Water, Sanitation and Hygiene

# ༡༽ རེས་ཚིག་།

**གཙང་སྐྱུ།** གཙང་སྐྱུ་ཟེར་མི་འདི་ མིའི་ཆབ་གསལ་དང་མི་ངོམ་ཚུ་གིས་སྤྱོད་མིའི་མཐུན་རྐྱེན་  
ལས་འཐོན་མིའི་བྱིམ་ནང་གི་བཙོག་ཚུ་ཚུ་བཀག་ཆ་འབད་ནི་དང། བསལ་  
བཞག་ནི། ས་གནས་ཁ་ར་ལེགས་བཙོས། ཡང་ན་ རོས་འཛིན་འབད་ཡོད་པའི་  
ས་ཁོངས་ནང་སྐྱེལ་འབྱེན་འབད་ཞིན་མ་ལས་ལེགས་བཙོས་འབད་དེ་ ཉེན་སྲུང་  
གི་སྐོ་ལས་སྤྱོད་ནི། ཡང་ན་ བཀོ་ནི་ལ་སོགས་པའི་ཉེན་སྲུང་གི་ཐོག་ལས་འཛིན་  
སྤྱོད་འཐབ་ནིའི་མཐུན་རྐྱེན་དང་ཞབས་རྟོག་ལུ་གོ།

**བཙོག་ཚུ།** བཙོག་ཚུ་ཟེར་མི་འདི་ ཆབ་གསལ་ལས་ཐོན་པའི་ཚུ། ཐབ་ཚང་དང་འབྲུ་ཁང།  
གཞན་འབྲུ་མི་ལས་ཐོན་པའི་ཚུ་ལུ་གོ། བཙོག་ཚུའི་གྲངས་སུ་ རྐྱང་ཆར་ལས་  
བྱུང་བའི་བཙོག་ཚུ་དང་བཟོ་གྲུ་ཁང་ལས་འཐོན་མིའི་བཙོག་ཚུ་མི་ཚུ་ད།

**འཕྲོད་བསྟེན།** འཕྲོད་བསྟེན་ཟེར་མི་འདི་ གྲང་ལེབ་བཟབ་སྟེ་ལགས་འབྲུ་ནི་དང། ཨ་ལུའི་ཆབ་  
གསལ་ཉེན་སྲུང་གི་ཐོག་ལས་བཀོ་ནི། རྒྱ་ཁྲག་དང་འབྲེལ་བའི་གཙང་སྐྱུ་བསྟེན་  
ནི། གཞུགས་འབྲུ་ནི། ལག་པའི་སེན་མོ་བཏོག་ནི། སྤོད་བྱིམ་དང་ལྷ་འབད་སའི་  
ས་ཁོངས་ནང་ལུ་ འབྲུ་ཁང་དང་མཐའ་འཁོར་ཚུ་ག་ར་གཙང་རྟོག་རྟོ་དང་ནད་  
འབྱུང་མེད་པ་སྟེ་བཞག་ནི་ལ་སོགས་པའི་གཞུགས་ཁམས་བདག་འཛིན་འབད་ནི་  
དང་ ནད་གཞི་བྱབ་སྟེལ་ལས་བཀག་ནིའི་གནས་སྤྱངས་དང་ལམ་ལུགས་ལུ་གོ།

# ༡༽ ཞབས་རྟོག་གི་གནས་རིམ།

འོག་གི་ཞབས་རྟོག་གི་གནས་རིམ་ཚུ་ རྒྱལ་ཁབ་ནང་ལུ་གཙང་སྐྱུའི་ཞབས་རྟོག་གི་གནས་རིམ་  
དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་མཐུན་རྐྱེན་ཚུ་ ཚད་གཞི་སྟེ་ལག་ལེན་འཐབ་ནི་དང། ག་བསྐྱར་འབད་ནི།  
ཞབས་རྟོག་གི་གནས་རིམ་འདི་གིས་ གཞུང་གི་གཙང་སྐྱུ་དང་འཕྲོད་བསྟེན་ལས་སྤེའི་ནང་ལུ་  
ཡར་འཕེལ་ལཱ་རྟོག་གི་དོན་ལུ་ཕན་ཐབས་འབད་འོང།

## 1. Definitions

**Sanitation:** refers to the provision of facilities and services for the safe management of human excreta and domestic wastewater from the facilities used by individuals to containment and storage and treatment onsite or conveyance, treatment and eventual safe end use or disposal.

**Wastewater:** refers to liquid waste comprising of both black water (toilet usage) and grey water (originating from activities such as kitchen usage, bathing and washing). Wastewater does not include storm water and industrial wastewater.

**Hygiene:** refers to the conditions and practices that help maintain health and prevent the spread of disease that includes but not limited to: personal hygiene such as hand washing with soap, safe disposal of child excreta, menstrual hygiene management, bathing and fingernails trimming, keeping home, workplace including bathroom and surroundings clean and pathogen-free.

## 2. Service Ladder

The following service ladders will be used to benchmark and compare the service levels of sanitation and hygiene facilities across the country. The service ladder will facilitate the Royal Government of Bhutan (RGoB) in monitoring the progress in the sanitation and hygiene sectors.

# གཙང་སྤྱ་ཞབས་ཏོག་གི་གནས་ལུ་

**ཉེན་མེད་འཛིན་སྐྱོང་།** ཉེན་མེད་འཛིན་སྐྱོང་ཟེར་མི་འདི་ ལེགས་བཅོས་འབད་ཡོད་པའི་མཐུན་  
ཉེན་<sup>9</sup> བཟའ་ཚང་གཞན་དང་མ་རུབ་པར་ལག་ལེན་འཐབ་ནི་དང་  
ཆབ་གསང་ཚུ་ས་གནས་དེ་ལ་ར་ཉེན་སྲུང་དང་ལྷན་སྐྱོང་སྤོང་བཀོ་ལོ། ཡང་  
ན་ རོས་འཛིན་ཅན་གྱི་ས་ཁོངས་ནང་བསྐྱུལ་ཏེ་ ལེགས་བཅོས་འབད་  
མི་ལུ་གོ།

**གཞི་རྟེན།** གཞི་རྟེན་ཟེར་མི་འདི་ ལེགས་བཅོས་འབད་ཡོད་པའི་མཐུན་ཉེན་  
བཟའ་ཚང་གཞན་དང་མ་རུབ་པར་ལག་ལེན་འཐབ་ནི་ལུ་གོ།

**ཚད་ལྡན།** ཚད་ལྡན་ཟེར་མི་འདི་ མཐུན་ཉེན་ཅན་གྱི་ཆབ་གསང་ བཟའ་ཚང་  
གཉིས། ཡང་ན་ དེ་ལས་ལྷག་པའི་བཟའ་ཚང་ཚུ་གིས་ རུབ་སྟེ་  
ལག་ལེན་འཐབ་མི་ལུ་གོ།

**ཚད་དང་མ་ལྡན་མ།** ཚད་དང་མ་ལྡན་མ་ཟེར་མི་འདི་ ཐོག་ལེབ། ཡང་ན་ སྟེགས་མེད་  
པའི་ས་དོང་ཆབ་གསང་དང་། རྒྱ་ཐོག་ཆབ་གསང་། ཡང་ན་ རོབ་གྱི་  
ཆབ་གསང་ལུ་གོ། |

**སྤང་མེད་ཆབ་གསང།** སྤང་མེད་ཆབ་གསང་ཟེར་མི་འདི་ ཞིང་དང་། བྱགས་ཚལ། སྤང་།  
ཚུ། དེ་ལས་ གཞན་ས་གོ་སྤོང་མ་ནང་ལས་ཕར་ཆབ་གསང་ཚུ་  
གཏང་ནི་དང་བཀོ་ལོ་ལུ་གོ།

---

<sup>9</sup>ལེགས་བཅོས་འབད་ཡོད་པའི་མཐུན་ཉེན་ ཟེར་མི་འདི་ རྒྱ་བཤམ། ཡང་ན་ རྒྱ་བཤམ་བཅོག་ཏུ། ཆབ་གསང་བསག་མཛོད་དྲང་། ཡང་  
ན་ ས་དོང་ཆབ་གསང་། རྒྱ་ཐོག་ལྷན་ཉེན་ཉེན་ཉེན་ཉེན་གྱི་ས་དོང་ཆབ་གསང་། ལུང་དོང་ཆབ་གསང་། ཡང་ན་ ཐོག་ལེབ་ཡོད་པའི་ས་  
དོང་ཆབ་གསང་ཚུ་ལུ་གོ།

## **Sanitation Service Ladder:**

- Safely managed:** use of improved facilities<sup>1</sup> which are not shared with other households and where excreta are safely disposed in situ or transported and treated off-site.
- Basic:** use of improved facilities which are not shared with other households.
- Limited:** use of improved facilities shared between two or more households.
- Unimproved:** use of pit latrines without a slab or platform, hanging latrines or bucket latrines.
- Open defecation:** disposal of human excreta in fields, forests, bushes, open bodies of water, and other open spaces.

---

<sup>1</sup>**Improved facilities** refers to flush/pour flush to piped sewer system, septic tanks or pit latrines; ventilated improved pit latrines, composting toilets or pit latrines with slabs.

# འཕྲོད་བསྟེན་ཞབས་ཏོག་གི་གནས་ཡིམ།

**གཞི་རྟེན།**                      གཞི་རྟེན་ཟེར་མི་འདི་ ས་ཁོངས་ཚུ་ནང་ལུ་ ལགས་འཇུ་ནིའི་  
མཐུན་ཚུན་<sup>༡</sup> དང་གཅིག་ཁར་ སྐང་ལེབ་དང་ཚུ་ཡོད་མི་ལུ་གོ།

**ཚད་ལྡན།**                      ཚད་ལྡན་ཟེར་མི་འདི་ ས་ཁོངས་ཚུ་ནང་ལུ་ ལགས་འཇུ་ནིའི་  
མཐུན་ཚུན་ཡོད་རུང་སྐང་ལེབ་དང་ཚུ་མེད་མི་ལུ་གོ།

**མཐུན་ཚུན་མེད་པ།**            མཐུན་ཚུན་མེད་པ་ཟེར་མི་འདི་ ས་ཁོངས་ནང་ལུ་ ལགས་འཇུ་སའི་  
མཐུན་ཚུན་མེད་མི་ལུ་གོ།

## ༡༽ རོ་སྟོན།

གཙང་སྐྱ་དང། འཕྲོད་བསྟེན། ཉེན་སྲུང་ལྷན་པའི་ཚུ་ཚུ་ཡར་ཤུག་གཏང་མི་ལས་བརྟེན་ མི་ས་  
ཡ་ལས་བཅད་དེ་སྟོག་སྐྱབས་འབད་མ་ཚད་ དཔལ་འབྱོར་གོང་འཕེལ་གྱི་མགྲོགས་ཚད་མེད་  
ནི་དང། མིའི་བརྩེ་མཐོང་ཡར་ཤུག་གཏང་ནི། དེ་ལས་མི་ཆམ་ཉམ་གྱི་མ་འོངས་གནས་སྤངས་  
ལེགས་ཤོམ་བཟོ་ཨིན།

གཙང་སྐྱའི་ཞབས་ཏོག་ཉེན་སྲུང་ཅན་དང་ལང་མ་སྟེ་སྟོན་མ་ཚུ་གས་པའི་ཁར་ གཟུགས་ཁམས་  
འཕྲོད་བསྟེན་འདི་ གཙོ་བོར་བཏོན་མ་ཚུ་གས་པ་ཅིན་ མིའི་གཟུགས་ཁམས་ལུ་གཞོན་པའི་འབྲུ་  
ཉེན་ཅན་གྱི་ནད་གཞི་བྱབ་སྟེལ་འགྲོམ་ཨིན། ནད་གཞི་མ་འདམ་ཚུ་ཡང། བཤལ་ནད། ལྷག་  
བཤལ་ནད། ཚམས་མགུ་ནད། བཤལ་སྐྱུག་ནད། རྩུ་མའི་ནད། པགས་ནད། མིག་ནད།  
འབྲུལ་གིས་སྐྱེལ་མིའི་ནད། གདོང་སོ་ཅན་གྱི་སྟོག་ཆགས་གྱིས་སྐྱེལ་མིའི་ནད་ཚུ་ གཙང་སྐྱ་སྟོ་  
ཤུགས་ལས་བརྟེན་ཐོབ་ཨིན།

<sup>1</sup>ལགས་འཇུ་ནིའི་མཐུན་ཚུན་འདི་ གཏན་བཅུགས། ཡང་ན་ མོ་བཏུབ་པའི་ཚུ་དུང་ཡོད་པའི་འཇུ་གཞོང། ཚུ་ཏོག་ཡོད་མིའི་དོབ། གཡོ་  
སྐྱུག་ཚུ་ཏོག། རྩུ། ཡང་ན་ གཞིང་མ་ལ་སོགས་པ་ལགས་འཇུ་སའི་མཐུན་ཚུན་སྟོང་ས་འཛིན་འབད་མི་ལུ་གོ། སྐང་ལེབ་ཟེར་མི་འདི་  
ནང་ལེབ་སྐང་ལེབ། གཞིང་ལུའི་སྐང་ལེབ། འདག་རྩུ་ལུ། དེ་ལས་ སྐང་ལེབ་གྱི་ཚུ་ཚུ་དཔེ་ལེན་རུང་གོ་ཐུག། ས། བྱེམ་ལ་སོགས་  
པའི་ལགས་འཇུ་ནིའི་བྱེད་ཚུན་ཚུ་ སྐང་ལེབ་གྱི་གས་ཁར་མི་རྟོན།



## Hygiene Service Ladder:

- Basic:** availability of a hand washing facility<sup>2</sup> on premises with soap and water.
- Limited:** availability of a hand washing facility on premises without soap and water.
- No facility:** no hand washing facility on premises.

### 3. Introduction

Improved sanitation, hygiene and safe water save millions of lives, accelerate economic growth, enhance people's dignity and create a better future for all.

The failure to provide safe and adequate sanitation services and to promote healthy hygiene practices often lead to the transmission of infectious diseases that has adverse implications on human health. Various diseases such as diarrhoea, dysentery, typhoid and cholera, intestinal worms, skin infections, conjunctivitis, insect vector diseases, rodent-borne diseases and so on are all associated with poor sanitation.

---

<sup>2</sup>Handwashing facilities may be fixed or mobile and include a sink with tap water, buckets with taps, tippy-taps, and jugs or basins designated for handwashing. Soap includes bar soap, liquid soap, powder detergent, and soapy water but does not include ash, soil, sand or other handwashing agents.

བཙུག་ལྷན་ཚུ་ ལྷན་མཐུན་ ཡང་ན་ ལེགས་ཤོམ་སྤེལ་འཛིན་སྐྱོང་མ་འབད་མི་ལས་བརྟེན་ཐོན་  
པའི་ནག་རླུང་འདི་གིས་ རླུང་ཁམས་ལུ་བཙུག་པ་ལུགས་ཏེ་ དུ་རླངས་ཡར་འཕར་འགྱུ་བའི་  
སྤྲུལ་གྱིས་ གནམ་གཤིས་གནས་སྤངས་འགྱུར་བའི་ཁར་ གཟུགས་ཁམས་ལུ་འཕྲལ་  
ཕུགས་གཉེས་ཀྱི་གཞོན་པ་རྒྱབ་ཨིན། དེ་མ་ཚད་ བཙུག་ལྷན་འདི་ གཙུང་ལྷན་ ཡང་ན་ རོང་  
ལྷན་འདི་ལུ་གཏང་མ་ད་ ལྷན་ད། དེ་ནང་གི་སྲོག་ཆགས། དེ་ལས་ བཙུག་ལྷན་ལག་ལེན་  
འཐབ་མི་གི་གཟུགས་ཁམས་ལུ་གཞོན་སྐྱོན་འབྱུང་མ་ཨིན།

ཉེན་སྲུང་ལྷན་པའི་གཙུང་སྤྱི་ལོ་ལྷན་ཏོག་དང་འཕྲོད་བརྟེན་གྱི་མཐུན་རྐྱེན་བྱིན་མིའི་ཁེ་སྤོང་  
འདི་ མི་མང་གི་གཟུགས་ཁམས་འཕྲོད་བརྟེན་རྒྱུ་མ་གཅིག་གིས་མ་དོ་བར་ དབུལ་ཕོངས་  
མར་ཕབ་འབད་ནི་དང་ སྤྱིར་བཏང་མི་དང་སྲོག་ཆགས་ཚུ་གི་ཚེ་སྲོག་གི་གནས་སྤངས་ཡར་  
བྲག་འགྱུར་མ་ཚད་ རང་བཞིན་གནས་སྤངས་ཡར་བྲག་འགྱུ་ཞི་དང་ ས་འོག་དང་ས་ཐོག་གི་  
ལྷན་ལུ་བཙུག་གི་མར་འབབ་འགྱུ་བའི་ཁེ་སྤོང་ཡོད་པ་ཨིན།

འབྲུག་གི་ཙུ་མེས་ཚེ་མོའི་ནང་ འབྲུག་པའི་མི་ཁྲུངས་ལྷན་འཐབ་དོན་ལུ་ རྒྱལ་གཞུང་  
གིས་ ཉེན་སྲུང་ཅན་དང་མངའ་སྡེ་གི་མཐུན་འཁོར་གནས་སྤངས་དེས་གཏན་བཟོ་དགོཔ་  
སྤེལ་ཡོད་པ་ཨིན། འབྲུག་རྒྱལ་ཁབ་ནང་ལུ་ ཡར་བྲག་ཅན་གྱི་གཙུང་སྤྱི་གི་བྱུང་ཚད་ རྒྱལ་  
ཡོངས་གནས་ཚད་ལས་དཔུང་པ་ཅིན་ ཡར་རྒྱས་འགྱུ་བའི་བསྐྱེད་གི་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ལེ་ག་  
དང་འཕྱུད་པ་ད་མཐོ་སྤྱི་ ། མཉམ་འབྲེལ་ལྷན་གྱི་ལས་རིམ་གྱི་སྐྱོན་ལུ་ ༢༠༡༩ ཅན་མ་ལྷན་  
བྱུང་ཚད་བརྒྱ་ཆ་ ༡༥ ། ཡོད་རུང་ འཛིན་སྐྱོང་གི་དཀའ་ངལ་ཚུ་ལས་བརྟེན་ སྤྱིར་བཏང་གི་  
གནས་ཚད་འདི་སྐྱོད་བྲགས་ཅིག་སྤེལ་ན། མཉམ་འབྲེལ་ལྷན་གྱི་ལས་རིམ་གྱི་སྐྱོན་ལུ་ ༢༠༡༩  
ཅན་མ་དང་འཁྲིལ་མ་ད་ རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་རྣོབས་བརྒྱ་ཆ་ ༡ མ་ལངས་མ་ཅིག་གིས་ དེ་ལས་  
ཡང་ ཆབ་གསལ་བྱི་ཁར་གཏང་དོ་ཡོད་པ་སྤེལ་ཡོད་པ་ཨིན། དེ་གུ་ འཕྲོད་བརྟེན་དང་མ་  
འཁྲིལ་བའི་བྱ་སྤྱོད་གིས་ གནས་སྤངས་འདི་ ཉེང་སྐལ་ར་ཉམས་མི་ལུ་བརྟེན་ ལྷན་ལས་  
བརྟེན་པའི་ནད་གཞི་ཚུ་འབྱུང་མ་ཨིན།

The Green House Gas emission produced due to improper or inadequate management of wastewater pollutes the air leading to increase in the amount of carbon dioxide in the atmosphere which ultimately contributes to climate change along with serious short and long term health impacts. Further, the untreated effluent which ultimately is discharged to either river or stream affects the water body, aquatic animals and health of people using the contaminated water.

The benefits of providing safely managed sanitation services and hygiene facilities are not limited to public health. Poverty can be reduced and overall quality of life can be improved inevitably leading to improved environment and reduced contamination of ground and surface waters.

The Constitution of the Kingdom of Bhutan obliges RGoB to ensure a safe and healthy environment for Bhutanese citizens. Although, the level of access to improved sanitation services in Bhutan at a national level is higher than many other developing countries in terms of coverage (78% as per the Joint Monitoring Program (JMP) Report of 2019), it is generally of poor standard with various management issues. Bhutan still faces less than 1% open defecation (JMP 2019). This situation is further compromised by unhygienic behaviour which results in high levels of water related disease outbreaks.

འབྲུག་གི་མི་རྣོ་བས་དང་ཕྱི་མ་གྱི་གྲངས་ཕྱི་ས་ ༢༠༡༧ ཅན་མ་དང་འབྲིལ་མ་དང་ ཁྲོམ་ཁའི་མི་  
རྣོ་བས་བརྒྱ་ཆ་ ༣༧.༥ ལུ་སྟོན་ཡོད་པ་ལས་ རྒྱལ་ཁབ་ནང་ལུ་ ཁྲོམ་ཚོགས་ཡར་འཕེལ་མཚུགས་  
དགས་སྟེ་འགྲོ་དོ་ཡོད་མི་ལུ་བརྟེན་ གཙམ་སྤྱི་དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་མཐུན་རྐྱེན་ལུ་ཐོ་ཕོག་བཞིན་  
ཡོད་པ་ཡིན། ཁྲོམ་ཚོགས་ནང་ ས་གནས་གཞུང་ལུ་ གཙམ་སྤྱི་འཐུན་རྐྱེན་རྒྱུ་སྤྱོད་འབད་ནི་གི་  
སྟེགས་གྲུབ་ལང་སྟེ་མེད་མི་ལུ་བརྟེན་ ཁྲོམ་ཁབ་སྟོན་མི་ཚུ་གི་གཞུགས་ཁམས་ལུ་ཉེན་ཁ་ཡོད་པ་  
ཡིན། སློབ་གྲྲ་ལ་སོགས་པའི་གཙུག་སྟེ་ཚུ་ནང་ལས་ཡར་ གཙམ་སྤྱི་ གནས་ཤིང་གྱི་མཐུན་རྐྱེན་  
ཡོད་པ་བཟོ་ནི་དང་ དེ་འཐུན་སྤྱོད་ཚུ་ཡར་དྲག་གཏང་དགོ་པ་ཡོད་པ་ཡིན།

འབྲུག་གི་ཁྲོམ་ཚོགས་ཚུ་ནང་ལུ་ རྒྱབ་ཆེད་གས་སྟེ་ཡོད་པའི་ལེགས་བཅོས་གཙོ་ཅན་འདི་ར་ ཆབ་  
གསལ་བསལ་ག་མཛོད་དང་ ས་དོང་ཆབ་གསལ་ཚུ་ཡིན། རྒྱུད་དང་གཙམ་སྤྱི་བཅའ་ཡིག་ ༡༩༩༥  
ཅན་མའི་ནང་ ཆབ་གསལ་གི་རྒྱུད་དང་ཐབ་ཚང་ནང་ལག་ལེན་འཐབ་པའི་རྒྱུད་འབྲུ་ཁང་གི་ལས་སྒྲུ་  
ལས་ཐོན་པའི་རྒྱུ་ ཁྲོམ་སྤྱི་བཅོས་དུང་། ཡང་ན་ ཆབ་གསལ་གི་བསལ་ག་མཛོད་དང་གཙུག་ཁར་  
མཐུད་དགོ་པ་ཡིན་རུང་ ད་སྟོ་ ཐབ་ཚང་ནང་ལག་ལེན་འཐབ་པའི་རྒྱུ་ ལེགས་བཅོས་མ་འབད་  
བར་ ཐད་ཀར་དུ་ གཡུར་བའི་ནང་ལུ་གཏང་མ་ཡིན་པས།

ཁྲོམ་སྤྱི་བཞིའི་ས་ཁོངས་ནང་ལུ་ ལོ་བསྐར་བཞིན་དུ་ ལེགས་བཅོས་མ་འབད་བའི་བཅོས་ཚུ་ ཆབ་  
གསལ་བསལ་ག་མཛོད་ནང་ལས་བརྟོན་འབག་སྟེ་ལེགས་བཅོས་འབད་སའི་མཐུན་རྐྱེན་ཚུ་སྟེ་ལུ་  
འབྲེན་ཞབས་ཏོག་བརྩིས་པའི་འདམ་ཇུབ་བསལ་མིའི་ཞབས་ཏོག་ཚུ་ ཁྲོམ་སྤྱི་བདག་སྤྱོད་གིས་  
བྱིན་མ་ཡིན། ཡིན་རུང་ཚུལ་མཐུན་གྱི་ལམ་སྟོན་དང་གནས་ཚད་ཚུ་མེད་པ་ལས་ ཁྲོམ་གྱི་ས་ཁོངས་  
དང་ དེའི་ཉེ་འདབས་གྱི་ས་ཁོངས་ཚུ་གི་ཆབ་གསལ་བསལ་ག་མཛོད་འཛིན་སྤྱོད་དང་ འདམ་ཇུབ་ཚུ་  
ཉེན་སྲུང་སྟེ་ལུ་འབྲེན་དང་བཀོ་ཞིའི་གནད་དོན་འདི་ ཚ་གུང་ཆེ་ཤོས་ཅིག་སྟེ་འབྲུང་བཞིན་ཡོད་པ་  
ཡིན། དེ་མ་ཚད་ ཁྲོམ་རྒྱུད་ཀྱི་དང་ཁྲོམ་གྱི་ཉེ་འདབས་གྱི་ས་ཁོངས་ཚུ་ནང་ལུ་ བཅོས་ཀུ་ལེགས་  
བཅོས་འཕྲུལ་ཁང་བཟོ་སྐྱེན་འབད་ནིའི་ས་ཁོངས་དང་འདམ་ཇུབ་བཀོ་སའི་ས་ཁོངས་མེད་པ་ལས་  
འདམ་ཇུབ་ཚུ་ཚུལ་དང་མ་མཐུན་པར་བཀོ་ཕྱ་ཡིན་པས། ཁྲོམ་གྱི་ས་ཁོངས་ནང་ལུ་བཟོ་སྐྱེན་དང་  
ཁྲོམ་སྤྱི་བཅོས་མི་ཚུ་གི་གནས་སྐབས་ ཡང་ན་ ཚུལ་མིན་གྱི་གཞི་ཆགས་ཚུ་ནང་གནས་ཚད་  
གྱིས་མ་དབང་བའི་ ས་དོང་གི་ཆབ་གསལ་ཚུ་ལག་ལེན་འཐབ་ཡིན།

With the urban population at 37.8% (Population and Housing Census of Bhutan (PHCB) 2017), Bhutan is experiencing rapid urbanization that is increasing the pressure on the sanitation and hygiene facilities. In the urban areas, poor and inadequate capacity of the Local Governments to maintain sanitation facilities is threatening the health of residents. The levels of sanitation in the institutions such as schools leave much to be desired both from the perspective of availability of facilities and their maintenance.

Beyond the household, septic tanks and pit latrines are the dominant form of primary treatment of wastewater in urban areas of Bhutan. The Water and Sanitation Rules of 1995 stipulate that both black and grey water outlets should be connected to either a municipal sewer line or septic tank, however, currently the grey water is typically discharged directly to open drains without treatment.

In the four Thromdes, the desludging services are provided by the Thromde Administration including annual transport of pre-treated wastewater from septic tanks to treatment facilities. However, proper management of septic tanks, safe transport and disposal of sludge is a growing concern for urban and peri-urban areas in absence of proper guidelines and standards. In addition, the sites for constructing treatment plant and disposal of sludge are often unavailable for small towns and peri-urban areas resulting in improper disposal of sludge. The informal/temporary settlements such as the construction labours and Thromde workers in the urban areas use pit latrines which are not governed by standards.

འབྲུག་གི་མི་རྣོ་བས་དང་ཕྱི་མ་གྱི་གངས་རྩེས་ ༢༠༡༧ ཅན་མ་ལྟར་ འབྲུག་གི་མི་རྣོ་བས་ལས་བརྒྱ་  
ཚ ༤༢.༢ དེ་ཅིག་གྲོང་གསེབ་ནང་ལུ་ རང་འཚོ་ཙམ་གྱི་སོ་ནམ་ལུ་ལུ་བརྟེན་ཏེ་སྤོང་ཡོད་པ་ལས་  
གྲོང་གསེབ་ནང་གི་བཟའ་ཚང་ཚུ་གི་དོན་ལུ་ གཙོ་རིམ་གཟུང་ནི་འདི་ འཕྲོད་བསྟེན་ལྡན་པའི་  
ཚབ་གསང་གཅིག་གིས་མ་དོ་བར་ གཞན་འཚོ་བ་སྦྱོང་ནི་དོན་ལུ་ལག་ཆེ་བའི་དགོས་མཁོ་  
གཞན་ཡང་ལེ་ག་ར་ཡོད་པ་ཡིན།

## ༤། ལྷན་སྦྲེལ་དོན།

འབྲུག་རྒྱལ་ཁབ་ནང་ལུ་ འཕྲུང་ཚུ་བཟམ་སྟེལ་དང་གཞི་རྟེན་ཚབ་གསང་གི་བྱ་བ་ཚད་ཡར་  
བྱག་སོང་ཡོད་རུང་ ད་ལྟོ་འགོ་བསྟེན་དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་གནས་སྟངས་སྦྱོ་སུ་ཅིག་སྟེ་ཡོད་མི་  
འདི་གིས་ གསོ་བའི་ཞབས་ཏོག་དང་འཕྲོད་བསྟེན་ལམ་ལུགས་གྱུ་ སྟོན་འགོག་འབད་  
ཚུགས་ནི་ལུ་ཐོ་སྟོན་སྟེ་ཐོག་པ་ཡིན། དེ་ལས་བརྟེན་ ཨ་ལུ་འུ་ཚད་དང་ཨ་ལུ་སྟོན་མ་  
ཚུགས་པར་ལུས་པའི་ཚད་གཞི་འདི་ གཞུང་ལུ་གལ་གནད་ཆེ་ཤོས་ཅིག་ཡིན། དེ་ཡང་ མང་  
ཆེ་ཤོས་ཅིག་ གྲོང་གསེབ་གི་བཟའ་ཚང་ཉམ་ཚུང་ཚུ་ནང་ཡོད་པ་ཡིན།

རྒྱལ་ཡོངས་གྱི་གཙོ་བོ་དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་སྲིད་བྱུས་ཅིག་མེད་པ་ལས་བརྟེན་ གཙོ་བོ་  
དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་ལས་སྟེ་ཚུ་གིས་ ལས་རིམ་དང་ལས་སྒྲིབ་སྦྱོང་འབད་ནི་དེ་ནང་  
སྟབས་མ་བདེ་བའི་ཁར་ ཡིད་ཆེས་ཡང་འདྲོང་མི་ཚུགས་དོ་ཡོད་པ་ཡིན། འདི་གིས་སྟེ་  
གཙོ་བོ་དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་ལས་སྟེ་འུ་ནང་ལུ་ མ་ཅུ་གཞི་བཅུགས་འབད་ནི་དེ་བཅོམ་  
འབྲུག་སྲིད་མི་ལུ་ཡང་ གཞོད་ནི་ཨིན་མ་མ་ཚད་ དམིགས་བསལ་དུ་ ཁྲོམ་གྱི་ཉེ་འདབས་གྱི་  
ས་ཁོངས་ཚུ་ནང་ལུ་ ལས་སྟེ་ནང་འཁོད་གྱི་ལུ་དང་འགན་ཁུར་ཚུ་གསལ་ཏོག་ཏོ་མེད་པའི་  
ཁར་ ད་ལྟོ་འགོ་བསྟེན་དང་འཕྲོད་བསྟེན་དང་འབྲེལ་བའི་སྲིད་བྱུས་དང་ཁྲིམས་ཡིག་ཚུ་གི་  
བར་ན་ཡང་འབྲེལ་བ་མིན་འདུག།

Approximately, 62.2% of the total Bhutanese population still resides in the rural area primarily dependent on subsistence farming (PHCB 2017). For these households, having hygienic toilet is not the only priority when they have other competing needs to sustain their livelihood.

#### **4. Rationale**

Despite achievements in increased access to water supply and basic toilet coverage, the current poor sanitation and hygiene situation in Bhutan is placing a significant and preventable burden on the health care system. This in turn, contributes to one of the high concerns for the government in terms of infant mortality and stunting rates. The prevalence is significantly higher among poor rural families.

In the absence of a national policy, the performance of the sanitation and hygiene sector in implementing programs and activities in a coordinated manner is limited. This could impede efforts to invest adequately in the sanitation and hygiene sector. There is also ambiguity over roles and responsibilities in the sector, especially in the peri-urban areas, and disconnect between existing policies and legal instruments that deal with sanitation and hygiene.

དེའབདཱ་ལས་བརྟེན་ ཞབས་ཏོག་ལྟན་ལག་དང་གསོ་བའི་ལྟན་ལག་མཉམ་འབྲེལ་གྱི་ཐོག་  
ལས་ འབྲུག་གི་ཁྲོམ་ཚོགས་དང་། མོང་གསེབ། ཁྲོམ་གྱི་ཉེ་འདབས་ཀྱི་ས་ཁོངས་རྩའི་དོན་  
ལུ་ གནད་དོན་ཆ་ཚང་དང་ཡོངས་རྫོགས་སྟེ་བཀོད་པའི་རྒྱལ་ཡོངས་གཙང་སྐྱ་དང་འཕྲོད་  
བསྟེན་གྱི་སྲིད་བྱུས་ཅིག་བརྩམ་ནི་འགོ་བཙུགས་ཅི། སྲིད་བྱུས་འདི་གི་དམིགས་ཡུལ་ཡང་  
གཙང་སྐྱ་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་ལས་སྟེ་ལུ་ སྲིད་བྱུས་ཀྱི་ལམ་སྟོན་ལ་གསལ་ཅིག་སྟེ་བྱིན་ནིའི་  
དོན་ལུ་ཨིན།

རྒྱ་དང་ཕྱགས་སྟེགས་ཀྱི་བཙའ་ཁྲིམས་ ཉེ་མ་ལས་ཡོད་པ་ལས་ སྲིད་བྱུས་འདི་གིས་ བཙོག་  
རྒྱ་དང་ འཕྲོད་བསྟེན་ལུ་གཙོ་བོར་བཏོན་ནི་ཨིན།

༥༽ འཆར་སྣང།

གཟུགས་ལམས་སྲིད་སྲི། དགའ་སྲིད་དང་ལྷོགས་གྲུབ་ཅན་གྱི་མི་སྟེ།

༦༽ དམིགས་སྟེང།

ཉེན་མེད་འཕྲོད་བསྟེན་ཐབས་ལམ་དང་ ཡུན་བརྟན་ཅན་གྱི་གཙང་སྐྱའི་རྟེན་གཞི་དང་ཞབས་  
ཏོག།

༧༽ སྲིད་བྱུས་ཀྱི་དམིགས་ཡུལ།

སྲིད་བྱུས་ཀྱི་དམིགས་ཡུལ་ཡང།

- ༡༽ ཀུན་ལྷན་དང་ཀུན་གྱིས་སྲོལ་རྒྱུགས་པའི་ཡུན་བརྟན་གྱི་ཞབས་ཏོག་འགྲུབ་ནི།
- ༢༽ ཡུན་བརྟན་གཙང་སྐྱའི་ལམ་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལུ་ འོས་ལཱ་གྱི་འཕུལ་རིག་ལག་  
ལེན་འཐབ་ནི།



Therefore, the Ministry of Works and Human Settlement (MoWHS) and Ministry of Health (MoH) together has initiated to develop an inclusive and holistic National Sanitation and Hygiene Policy which will cater to rural, peri-urban and urban areas of Bhutan. The objective of this policy is to provide clear policy direction to the sanitation and hygiene sector. Since there already exists Acts on water and solid waste, this policy will focus on wastewater and hygiene.

## **5. Vision**

Healthy, happy and a productive society.

## **6. Mission**

Sustainable sanitation infrastructure and services with safe hygienic practices.

## **7. Policy Objectives**

The objectives of this policy are to:

1. Achieve universal coverage and access to sustainable services for all.
2. Adopt appropriate technology for sustainable sanitation systems.

༣༽ ཉེན་མེད་གཙང་སྐྱ་དང་འཕྲོད་བསྟེན་ཞབས་ཏྲིག་གི་དོན་ལུ་ ཡུན་བརྟན་དང་  
དོན་སློན་ཅན་གྱི་དངུལ་འབྲེལ་ཐབས་ལམ་བཟོ་ནི།

༤༽ གནས་རིམ་ཆ་མཉམ་ནང་ སྲོད་ལམ་འགྱུར་བའི་གོ་བདའི་ལམ་ལུགས་བརྩིས་  
པའི་ལྷོགས་སྐབ་སྲིང་སྲི་བཟོ་ནི།

༥༽ དོན་སློན་ཅན་དང་འཛོན་ཐང་ཅན་གྱི་མཉམ་འབྲེལ་དང་ཞབས་ཏྲིག་བྱིན་ནིའི་  
དོན་ལུ་ཐབས་ལམ་གཞི་བརྩུགས་འབད་ནི།

༡༽ སྲིད་བླུས་གྱི་གསལ་བཤད།

༡.༡༽ སྲིད་བླུས་གྱི་དམིགས་ཡུལ་ ཉ བ། ཀུན་ལྷན་དང་ཀུན་གྱིས་སྲོད་ཚུགས་པའི་ཡུན་  
བརྟན་གྱི་ཞབས་ཏྲིག་འགྲུབ་ནི།

༡༽ ཞབས་ཏྲིག་ལྷན་ཁག། ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་དང་གསོ་བའི་ལྷན་  
ཁག་གིས་ ས་གནས་གཞུང་དང་མཉམ་འབྲེལ་གྱི་ཐོག་ལས་ འོག་གི་ཚུ་  
ངས་གརྟན་བཟོ་དགོས།

༡༽ མི་ཆ་མཉམ་ལུ་ཉེན་མེད་འཛོན་སྲོད་གཙང་སྐྱའི་ཞབས་ཏྲིག།

༢༽ རྫོང་ཁག་དང་ཁྲོམ་སྡེ་ཆ་མཉམ་ནང་ ཆབ་གསལ་སྲི་ཁར་གཏང་ནི་  
མེད་པ།

༣༽ མི་ཆ་མཉམ་ལུ་ གཞི་རྟེན་གྱི་འཕྲོད་བསྟེན་མཐུན་ཉེན།

༤༽ མི་མང་འཛོམས་ས་དང་མི་མང་གི་ས་ཁོངས་ཚུ་ནང་ལུ་ གཙང་སྐྱ་  
དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་མཐུན་ཉེན་ཚུ་ལངས་སྡེ་བྱིན་ཡོད་པ།

3. Develop sustainable and efficient financing mechanism for safe sanitation and hygiene services.
4. Strengthen capabilities including Behaviour Change Communication at all levels.
5. Institutionalize mechanism for effective and efficient coordination and service delivery.

## **8. Policy Statements**

### **8.1 Policy Objective 1: Achieve universal coverage and access to sustainable services for all.**

- i. MoWHS/Concerned Agency and MoH in collaboration with the Local Governments shall ensure:
  - a. safely managed sanitation services for all.
  - b. all Dzongkhags and Thromdes are open defecation free.
  - c. basic hygiene facilities for all.
  - d. adequate sanitation and hygiene facilities are provided during public gatherings and in public spaces.

ཅ ། གཙང་སྐྱ་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་མཐུན་རྐྱེན་ཚུ་ ཚུལ་མཐུན་ལག་ལེན་  
དང་རྒྱུན་སྦྱོང་།

ཆ ། གཙང་སྐྱ་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་མཐུན་རྐྱེན་ཚུ་ ཉེན་སྲུང་ཅན། དུན་སྐབ་  
ཅན། ལུངས་ལྷན། རིན་ཚད་འོས་ལྷན་སྟེ་དབང་པོ་སྦྱོན་ཅན་ཚུ་  
བརྩིས་ཏེ་མི་ཆ་མཉམ་གྱིས་སྦྱོད་ཚུ་གསལ་སྟེ་དགོ།

༧ ། ཞབས་ཏྲིག་ལྷན་ཁག། ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གིས་ ས་གནས་  
གཞུང་དང་འབྲུག་ལྷ་བཤའ་ཚོགས་སྡེ་དང་གཅིག་ཁར་མཉམ་འབྲེལ་  
འབད་ཐོག་ལས་ གཞུང་ལམ་བདའ་སྟེ་ གཙང་སྐྱ་དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་  
མཐུན་རྐྱེན་ཚུ་ལངས་སྟེ་ཡོད་པ་ངེས་གཞན་བཟོ་དགོ།

༤.༢ ། མིན་བྱས་གྱི་དམིགས་ལུལ་ ༩ པ། དུན་བརྟན་གཙང་སྐྱའི་ལམ་ལུགས་གྱི་དོན་ལུ་  
འོས་ལྷན་གྱི་འཕུལ་རིག་ལག་ལེན་འཐབ་ནི།

༡ ། ཞབས་ཏྲིག་ལྷན་ཁག། ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གིས་ འབྲེལ་  
ཡོད་ལས་སྡེ་གཞན་ཚུ་དང་མཉམ་འབྲེལ་ཐོག་ གཙང་སྐྱའི་ལས་  
སྡེའི་ནང་ འོས་ལྷན་འཕུལ་རིག། རིན་རྒྱུང་ལེ་ལྷན་འཕུལ་རིག།  
རྐྱེན་ངན་ལྷོག་ཤུགས་ཅན་གྱི་འཕུལ་རིག། ས་གཤེས་ལྷོག་ཤུགས་  
ཅན་གྱི་འཕུལ་རིག་དང་ དུན་བརྟན་འཕུལ་རིག་གི་ཐབས་ཤེས་  
བསྐྱེད་འཛིན་དོན་ལུ་ཞིབ་འཚོལ་དང་གོང་འཕེལ་གཏང་དགོ།

<sup>1</sup> འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གཞན་ཟེར་མི་འདི་ ས་གནས་གཞུང་། ཞིབ་འཚོལ་བརྩུགས་སྡེ། ཞིབ་འཚོལ་ཚོགས་དང་  
མི་སྡེའི་ལས་ཚོགས་དང་གཞན་ཚུ་ཡང་རྒྱུད་པ་ཡིན།

- e. proper operation and maintenance of sanitation and hygiene facilities.
  - f. that the sanitation and hygiene facilities provided are safe, durable, reliable, affordable and accessible for all including persons with disabilities.
- ii. MoWHS/Concerned Agency in collaboration with the Local Governments and Tourism Council of Bhutan shall ensure that Highways are provided with adequate sanitation and hygiene facilities.

## **8.2 Policy Objective 2: Adopt appropriate technology for sustainable sanitation systems.**

- i. MoWHS/Concerned Agency in collaboration with relevant agencies<sup>3</sup> shall conduct research and development in the sanitation sector to devise appropriate, cost effective, disaster resilient, climate resilient and sustainable technologies.

---

<sup>3</sup>Relevant agencies include but not limited to Local Governments, Research Institutes, and Civil Society Organizations and Community Based Organizations.

༢༽ ཞབས་ཏྲིག་ལྷན་ཁག། ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གིས་ ས་གནས་གཞུང་དང་མཉམ་འབྲེལ་ཐོག་ བཅོམ་ཚུ་འཛིན་སྐྱོད་དང་ འབྲེལ་བའི་མཐའ་འཁོར་གནས་སྤངས་གྱི་གཞོན་སྐྱོན་མར་ཕབ་ འབད་ནིའི་དོན་ལུ་ ས་གནས་དང་བསྐྱུན། རྒྱུན་བརྟུན་གྱི་ལཱ་གསལ་ ཅན། ས་གཤིས་ལྷོག་ལྷགས་ཅན་དང་ ཡུན་བརྟུན་གྱི་ལཱ་གསལ་ བཅོམ་ལམ་ལུགས་ཚུ་འཚོལ་ཞིབ་འབད་དེ་ལག་ལེན་འཐབ་དགོ།

༤.༣༽ **སྲིད་བྱུས་གྱི་དམིགས་ལུལ་** ༣ པ། **ཉེན་མེད་གཙང་སྐྱེད་དང་འཕྲོད་བསྐྱེན་ཞབས་ཏྲིག་གི་དོན་ལུ་ ཡུན་བརྟུན་དང་དོན་སྦྲིན་ཅན་གྱི་དངུལ་འབྲེལ་ཐབས་ལམ་བཟོ་ནི།**

༡༽ ཞབས་ཏྲིག་ལྷན་ཁག་ ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་དང་གསོལ་བའི་ལྷན་ཁག་གིས་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གཞན་ཚུ་ དང་གོས་བསྐྱེད་ཐོག་ ས་གནས་གྱི་ འོས་འབབ་དང་འབྲེལ་ མ་དངུལ་གཞི་བཙུགས་གྱི་རིག་པ་གསར་པ་འཚོལ་ ཞིབ་འབད་དགོཔ་དང་གཞུང་སྐྱེར་མཉམ་འབྲེལ་བཙུགས་པའི་སྐྱེར་སྡེ་ཚུ་གིས་ བཅའ་མར་གཏོགས་ནི་ལུ་སེམས་ལྷགས་བསྐྱེད་བཙུག་དགོ།

༢༽ ས་གནས་གཞུང་གིས་ ཞབས་ཏྲིག་ལྷན་ཁག། ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་ དང་མཉམ་འབྲེལ་ཐོག་ གཙང་སྐྱེད་གཞི་རྒྱུ་མཁོ་ཆས་གཞི་བཙུགས་གྱི་མ་ ཚུ་དང་ ལག་ལེན་གྱི་ཚུལ་མཐུན་ཟད་འགོ་ལོག་ཐོབ་གྱི་ཐབས་ལམ་འཚོལ་ ཞིབ་འབད་དགོ།

༣༽ ས་གནས་གཞུང་གིས་གསོལ་བའི་ལྷན་ཁག་དང་མཉམ་འབྲེལ་ཐོག་ འཕྲོད་ བསྐྱེན་ཡར་བྱུག་གཏང་ཐབས་ལུ་ འཆར་གཞི་བཙུགས་དགོཔ་དང་ཐོན་ལཱ་སྤངས་ བཞོ་བཏང་འབད་དགོ།

འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གཞན་ཟེར་མི་འདི་ ས་གནས་གཞུང་ ཞིབ་འཚོལ་བཙུགས་སྡེ། ཞིབ་འཚོལ་ཚོགས་དང་ མི་སྡེའི་ལས་ཚོགས་དང་གཞན་ཚུ་ཡང་ཚུད་པ་ཡིན།

- ii. MoWHS/Concerned Agency in collaboration with the Local Governments shall explore and adopt treatment systems that are locally appropriate, disaster resilient, climate resilient and sustainable to minimize the environmental impacts associated with management of wastewater.

### **8.3 Policy Objective 3: Develop sustainable and efficient financing mechanism for safe sanitation and hygiene services.**

- i. MoWHS/Concerned Agency and MoH in consultation with relevant agencies<sup>4</sup> shall explore innovative financing options relevant to the local context and encourage private sector participation including Public Private Partnership.
- ii. The Local Governments in collaboration with the MoWHS/concerned agency shall explore a proper cost recovery mechanism for capital and operational expenditure for sanitation infrastructure wherever applicable.
- iii. The Local Governments in collaboration with MoH shall plan and allocate resources for hygiene promotion.

---

<sup>4</sup>Relevant agencies include but not limited to Gross National Happiness Commission, National Environment Commission, Ministry of Finance and Local Governments.

༤༽ ས་གནས་གཞུང་གིས་ ཞབས་ཏྲིག་ལྷན་ཁག་ ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་  
དང་མཉམ་འབྲེལ་ཐོག་ གཙང་སྤྱི་མཁོ་འདོད་འགྲུབ་ནིའི་ལས་སྡེ་གི་དོན་  
ལུ་ འཆར་གཞི་བཟུམ་དགོཔ་དང་ཐོན་ལུངས་བགོ་བཟུམ་འབད་དགོ།

༥༽ སྤྱི་བུས་ཀྱི་དམིགས་ལུལ་ ལ༽ ས། གནས་རིམ་ཚམས་ནང་སྤྱོད་ལམ་འགྲུང་  
བའི་གོ་བཅའི་ལས་ལུགས་བརྩིས་པའི་ལྷོགས་གྲུབ་སྤྱི་བཟོ་ནི།

༡༽ ཞབས་ཏྲིག་ལྷན་ཁག། ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་དང་གསོ་བའི་ལྷན་ཁག་  
གིས་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གཞན་ཚུ་“དང་མཉམ་འབྲེལ་ཐོག་ དམིགས་  
གཏང་གི་སྡེ་ཚན་ཚུ་ལུ་ རྒྱ་མཚན་གཞིར་བཞག་དང་ དམིགས་བསལ་སྤྱོད་  
ལམ་འགྲུང་བའི་གོ་བཅའི་ཐབས་བྱས་ཚུ་བཟོ་སྡེ་ལག་ལེན་འཐབ་དགོ།

༢༽ ཞབས་ཏྲིག་ལྷན་ཁག། ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གིས་ བཟའ་ཚང་རེ་རེ་  
བཞིན་ཏུ་དང་ མི་མང་ལུ་ རིན་ཚུང་ལེ་ལྷན་དང་ དོན་སྤྲོད་ཚབ་གྱི་འོས་ལྷན་  
གཙང་སྤྱི་འཕུལ་རིག་ ལག་ལེན་འཐབ་ནིའི་གོ་བཅའ་སྤྱོད་དགོ།

༣༽ ཞབས་ཏྲིག་ལྷན་ཁག། ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གིས་ ས་གནས་གཞུང་  
བརྩིས་ཏེ་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གཞན་ཚུ་ལུ་ གཙང་སྤྱི་དང་འབྲེལ་བའི་ལས་  
སྡེའི་འཆར་གཞི་བཟུམ་ནི་དང་། བསྟར་སྤྱོད་འབད་ནི། འཛིན་སྤྱོད་འཐབ་ནིའི་  
ནང་ལྷོགས་གྲུབ་གོང་འཕེལ་གཏང་དགོ།

༤༽ གསོ་བའི་ལྷན་ཁག་གིས་ ས་གནས་གཞུང་བརྩིས་ཏེ་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་  
གཞན་ཚུ་ལུ་ འཕྲོད་བསྟེན་དང་འབྲེལ་བའི་འཆར་གཞི་བཟུམ་ནི་དང་།  
བསྟར་སྤྱོད་འབད་ནི། འཛིན་སྤྱོད་འཐབ་ནིའི་ནང་ལྷོགས་གྲུབ་གོང་འཕེལ་  
གཏང་དགོ།

“འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གཞན་ཟེར་མི་འདི་ ས་གནས་གཞུང་དང་། ཞི་བའི་ལས་ཚོགས། མི་སྡེའི་ལས་ཚོགས་དང་གཞན་ཚུ་ལུ་ཡང་གོ།



- iv. The Local Governments in collaboration with the MoWHS/ concerned agency shall plan and allocate resources for sanitation demand creation activities.

#### **8.4 Policy Objective 4: Strengthen capabilities including Behavior Change Communication at all levels.**

- i. MoWHS/Concerned Agency and MoH in collaboration with relevant agencies<sup>5</sup> shall develop and implement evidence based and specific Behavior Change Communication strategies for different target groups.
- ii. MoWHS/Concerned Agency shall make individual households and public aware of adopting appropriate sanitation technology options that are cost efficient and most effective.
- iii. MoWHS/Concerned Agency shall develop capacity of the relevant agencies including Local Governments to plan, implement and manage sanitation related initiatives.
- iv. MoH shall develop capacity of the relevant agencies including Local Governments to plan, implement and manage hygiene related initiatives.

---

<sup>5</sup>Relevant agencies include but not limited to Local Governments, and Civil Society Organizations and Community Based Organizations.

༤༥ ་) སྲིད་བྱུས་ཀྱི་དམིགས་ལུལ་ ཡ ཡ། རོན་སློན་ཅན་དང་འཛོན་ཐང་ཅན་གྱི་མཉམ་  
འབྲེལ་དང་ཞབས་རྟོག་བྱིན་མིའི་དོན་ལུ་ ཐབས་ལམ་གཞི་བཅུགས་འབད་ནི།

༡) ཞབས་རྟོག་ལྷན་ཁག། ཡངན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་འདི་ གཙམ་སྲུང་གཞི་  
རྟེན་མཁོ་ཆས་དང་ དེ་དང་འབྲེལ་བའི་སྲིད་བྱུས་དང། གྲིམས་ཡིག། ཐབས་  
བྱུས། གནས་ཚད། ལམ་སྟོན་དང་ དེ་ཚུའི་ཚུལ་མཐུན་ལག་ལེན་ལྷ་རྟོག་གི་  
འགན་ཁུར་འབག་མིའི་འགོ་བློན་ལྷན་ཁག་ ཡངན་ ལས་སྡེ་འབད་དགོ།

༢) གསོ་བའི་ལྷན་ཁག་འདི་ འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་གཞི་རྟེན་མཁོ་ཆས་དང་ དེ་དང་  
འབྲེལ་བའི་སྲིད་བྱུས་དང་ གྲིམས་ཡིག། ཐབས་བྱུས། གནས་ཚད། ལམ་  
སྟོན་དང་ དེ་ཚུའི་ཚུལ་མཐུན་ལག་ལེན་ལྷ་རྟོག་གི་འགན་ཁུར་འབག་མིའི་འགོ་  
བློན་ལྷན་ཁག་འབད་དགོ།

༣) ས་གནས་གཞུང་གིས་ འགོ་བློན་ལྷན་ཁག། ཡངན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་དང་  
གོས་བསྟུན་ཐོག་ གཙམ་སྲུང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་འཆར་གཞི། ལས་རིམ་དང་  
འབྲེལ་བའི་མཐུན་ཆུན་དང་ཞབས་རྟོག་ཚུའི་ཚུལ་མཐུན་ལག་ལེན་དང་རྒྱན་  
སྦྱོང་གི་འགན་ཁུར་ཕོག།

༤) འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གཞན་ཚུའི་ལཱ་འགན་དང་འགན་ཁུར་ཚུ་ཡང།

༡) རྒྱལ་ཡོངས་དགའ་སྦྱིད་དཔལ་འཛོམས་ལྷན་ཚོགས་ཡིག་ཚང་གིས་ གཙམ་  
སྲུང་འཕྲོད་བསྟེན་འདི་ རྒྱལ་ཡོངས་གོང་འཕེལ་གྱི་འཆར་གཞི་དང་སྲིད་  
བྱུས་ནང་བཅུགས་དགོས་མ་ཚད་ རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁས་བླངས་ཚུ་དང་ཡང་འབྲེལ་  
མཐུན་འབད་དགོས་དང། ཐོན་ཁུངས་ཚུ་ཡང་མཁོ་སྐྱབ་འབད་དགོ། ལྷག་  
པར་དུ་ ལྷན་ཚོགས་ཀྱིས་ གཙམ་སྲུང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་  
ཚུའི་ནང་འཁོད་ལུ་ རོན་སློན་ཅན་གྱི་མཉམ་འབྲེལ་ཡང་འབད་དགོ།

## **8.5 Policy Objective 5: Institutionalize mechanism for effective and efficient coordination and service delivery.**

- i. **MoWHS/Concerned Agency** shall be the lead Ministry/ Agency for sanitation infrastructure and services responsible for policy, legal instruments, strategy, standards, and guidelines and oversee their compliance.
- ii. **MoH** shall be the lead Ministry for hygiene infrastructure and services responsible for policy, legal instruments, strategy, standards, and guidelines and oversee their compliance.
- iii. **The Local Governments** shall be responsible for implementing the sanitation and hygiene plans, programs including compliance, and proper operation and maintenance of facilities and services in consultation with the lead Ministries/Concerned Agency.
- iv. The roles and responsibilities of other relevant agencies are:
  - a. **Gross National Happiness Commission Secretariat:** Mainstream sanitation and hygiene in the national development plans, policies, link to international commitments, and mobilise resources. GNHC shall also coordinate effective collaboration amongst relevant sanitation and hygiene agencies.

ལ། རྒྱལ་ཡོངས་མཐའ་འཁོར་གནས་སྤངས་སྤྱོད་ཚོགས་ཡིག་ཚང། ཡང་ན་  
འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གིས་ བཅོམ་ཚུད་ཆབ་གསང་གི་འདམ་ཇུབ་དང་  
འབྲེལ་བའི་གནས་ཚང། ལག་ལེན་གྱི་ནམ་གཞག། སླིག་གཞི་ཚུ་གཞི་  
བཅུགས་དང་དུས་མཐུན་བཟོ་ཞིའི་འགན་ཁུར་འབག་དགོ།

ག། ཤེས་རིག་སྤྱོད་ཁག་གིས་འགོ་འདྲེན་ཐོག་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་ཚུ་དང་  
མཉམ་འབྲེལ་འབད་དེ་ སློབ་གྲྭ་ཚུ་ནང་ལས་མར་གཅོང་སྤྱོད་འཕྲོད་བསྟེན་  
དང་འབྲེལ་བའི་འཆར་གཞི་བཟུམ་དགོཔ་དང། ཐོན་ཁུངས་འཚོལ་  
སྤྱོད་འབད་དགོཔ། ཆ་མཉམ་གྱིས་སྤྱོད་ཚུགས་པའི་མཐུན་ཁུལ་བཟོ་  
སྤྱོད་འབད་དགོ།

ང། ལས་གཡོག་སྤྱོད་ཁག་གིས་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་ཚུ་དང་མཉམ་འབྲེལ་  
ཐོག་ འབྲུག་གི་ལས་མི་དང་ལཱ་གཡོག་བཅའ་ཁྲིམས་དང་སློབ་གཞི་  
དང་འཁྲིལ་ཏེ་ ལས་མི་ཚུ་ལཱ་གི་འཕྲོད་བསྟེན་དང་ཉེན་སྲུང་ཡོད་པ་  
ངེས་གཏན་བཟོ་དགོ།

ཅ) བསྟན་ཚུས་སྤྱོད་ཁག་གིས་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་ཚུ་དང་མཉམ་འབྲེལ་  
ཐོག་ བཟོ་གྲྭ་ཁང་ལས་འཐོན་མིའི་བཅོམ་ཚུ་ཉེན་སྲུང་དང་ལྷན་  
སྡེ་འཛིན་སྐྱོང་འབྲེལ་ཞི་ཡོད་པ་ངེས་གཏན་བཟོ་དགོ།

ཆ། བདེ་སྲོལ་དང་སྲོལ་འཛིན་སྤྱོད་ཁག་གིས་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་ཚུ་དང་  
མཉམ་འབྲེལ་ཐོག་ སློབ་ཁུར་འཆར་གཞིའི་ནང་ ཚུད་ གཅོང་སྤྱོད་དང་  
འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་ལས་འཆར་ཚུ་བཟོ་ཞིའི་དང། བསྟན་སྐྱོང་འབད་ནི། སྲིད་  
བྱས་འདི་བསྟན་སྐྱོང་འབད་ནིའི་ནང་ ས་གནས་གཞུང་སྐྱོང་ལས་ཁུངས་  
བརྒྱུད་དེ་ ས་གནས་གཞུང་ཚུ་ལཱ་རྒྱུ་སྐྱོང་འབད་དེ་བྱིན་དགོ།

- b. **National Environment Commission Secretariat/ Concerned Agency:** Be responsible for establishing, updating and ensuring compliance with standards, codes of practice, and regulations on wastewater and faecal sludge.
- c. **Ministry of Education:** Plan, mobilize resources, and coordinate the construction of accessible sanitation and hygiene facilities in schools in collaboration with the relevant agencies.
- d. **Ministry of Labour and Human Resources:** Ensure occupational health and safety of the workforce as per the Labour Act and the regulations in collaboration with the relevant agencies.
- e. **Ministry of Economic Affairs:** Ensure safe management of industrial waste in collaboration with the relevant agencies.
- f. **Ministry of Home and Cultural Affairs:** Develop and implement WASH in emergencies plan in collaboration with the relevant agencies and support the Local Governments to implement this policy through its Department of Local Governance.

༤༽ ལྷ་ཚང་ལྷ་ཚོགས་དང། དམག་སྡེ། རྒྱལ་འཛིན་གཙུག་ལག་སློབ་སྡེ་  
ཚུ་བཅིས་པའི་གཙུག་སྡེ་ཚུ་གིས་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་ཚུ་དང་གཅིག་  
ཁར་གྲོས་བསྟུན་འབད་ཐོག་ གཙུང་སྐྱེ་འཕྲོད་བསྟེན་དང་འབྲེལ་བའི་  
འཆར་གཞི་བརྩམ་ནི་དང། ཐོན་ཁུངས་འཚོལ་སྐྱབ་འབད་ནི། གཙུག་  
སྡེ་རང་སོའི་ས་ཁོངས་ནང་ལུ་ གཙུང་སྐྱེ་དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་མཐུན་  
ཚུན་ཚུ་བཟོ་སྐྱབ་འབད་ནིའི་འགན་ཁུར་འབག་དགོ།

༥༽ འབྲུག་ལྷ་བཤལ་ཚོགས་སྡེ་གིས་ འཁོར་ལམ་གྱི་ཉེ་འདབས་བཅིས་  
པའི་ ལྷ་བཤལ་ས་ཁོངས་ཚུ་ནང་ ཉེན་སྲུང་ཅན་གྱི་གཙུང་སྐྱེ་དང་འཕྲོད་  
བསྟེན་གྱི་མཐུན་ཚུན་ཡོད་པ་ངེས་གཏན་བཟོ་ནི་དང་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་  
སྡེ་ཚུ་དང་མཉམ་འབྲེལ་ཐོག་ ལྷ་བཤལ་གྱི་ཟ་ཁང་ཚུ་ནང་ གཙུང་སྐྱེ་  
དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་མཐུན་ཚུན་ཚུ་ལྷ་རྟོག་འབད་དགོ།

༦༽ ཞི་བའི་ལས་ཚོགས་དང་མི་སྡེའི་ལས་ཚོགས་གིས་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་  
ཚུ་དང་མཉམ་འབྲེལ་འབད་དེ་ གཙུང་སྐྱེ་དང་ཉེན་སྲུང་ཅན་གྱི་འཕྲོད་  
བསྟེན་ལག་ལེན་གྱི་ལས་རིམ་ཚུ་ དང་ལེན་འབད་དགོ།

༧༽ འབྲེལ་ཡོད་སྤྱི་དབུས་དང་ཁྲིམས་གྱི་གཞི་བཀོད།

༡༽ རྒྱལ་པོའི་བཀའ་ཁྲིམས་ ༡༩༩༩ ཅན་མའི་ནང་ རང་སོའི་བཟའ་ཚང་ནང་གི་  
གཙུང་སྐྱེ་འདི་ བཟའ་ཚང་རང་གིས་ར་བཏོན་ཏེ་རྒྱུན་སྦྱོང་འབབ་དགོ་པའི་  
བཀའ་སློབ་གནང་ཡོད། དེ་མ་ཚད་ རྫོང་ཁག་ཚོགས་འདུ་དང་མེད་འོག་ཚོགས་  
སྡེ་ཚུ་གིས་ གཙུང་སྐྱེ་ཡར་ཤལ་གཏང་ནིའི་འགན་ཁུར་འབག་དགོ་པའི་བཀའ་  
སློབ་ཡང་གནང་ཡོད།

- g. **All Institutions including Dratshang Lhentshog, Armed Forces, Royal University of Bhutan, etc.:** Plan, mobilize resources, and construct sanitation and hygiene facilities in their respective institutions in consultation with the relevant agencies.
- h. **Tourism Council of Bhutan:** Ensure safe sanitation and hygiene facilities in tourist sites including road side amenities and monitor sanitation and hygiene facilities in tourist hotels in collaboration with the relevant agencies.
- i. **Civil Society Organization and community based organisations:** Implement sanitation and safe hygiene practices program in partnership with the relevant agencies.

## 9. Relevant Policies and Legal Framework

- i. The **Royal Decree of 1992** outlined the obligations of households to provide and maintain their own household sanitation. It also emphasised the responsibilities of Dzongkhag Tshogdu and Gewog Tshogde to promote sanitation.

༡༽ **འབྲུག་གི་ཙམ་མེས་ཚེ་མའི་ནང་** འབྲུག་མི་ཚུ་ལུ་ གཞུང་གིས་ ཉེན་སྲུང་  
ཅན་དང་མཛེས་ལྡན་གྱི་མཐའ་འཁོར་གནས་སྤངས་དེས་གཏན་བཟོ་དགོཔ་སྟེ་  
བཀོད་དེ་ཡོད་པ་དང་ གཙམ་སྐྱོད་དང་འབྲེལ་བའི་མཐའ་འཁོར་སྲུང་སྐྱོབ་དང་  
མཛེས་ལྡན་མཐའ་འཁོར། རྒྱལ་ཡོངས་དགའ་སྐྱིད་དཔལ་འཛོམས་འབྲུབ་  
ཐབས་གྱི་དོན་ཚན་ཚུ་ཡང་བཀོད་དེ་ཡོད།

༢༽ **རྒྱལ་ཡོངས་དགའ་སྐྱིད་དཔལ་འཛོམས་**གྱི་ལྷ་བ་འདི་ འབྲུག་རྒྱལ་ཁབ་གྱི་རྒྱལ་  
ཡོངས་གོང་འཕེལ་ལམ་སྟོན་གྱི་གཞི་རྩ་གཙོ་བོ་ཅིག་ཡིན། རྒྱལ་ཡོངས་དགའ་  
སྐྱིད་དཔལ་འཛོམས་གྱི་གཞི་དོན་ལག་དགུའི་ནང་ གཞི་དོན་རེ་ལུ་བདེ་སྐྱིད་གྱི་  
ཆ་ཤས་རེ་ཡོད། གཙམ་སྐྱོད་འདི་འཚོ་བའི་གནས་ཚད་གྱི་གཞི་དོན་འོག་ལུ་ ཅན་  
གསེས་གྱི་དོན་ཚན་ སྟོན་ཁྱིམ་ནང་ཚུད་ཡོད་པ་ལས་ རྒྱལ་ཡོངས་བརྟག་ཞིབ་  
གྱི་ཆ་ཤས་ཅིག་སྟེ་ལྷ་རྟོག་འབད་མ་ཡིན།

༣༽ **འབྲུག་གི་འཆར་སྤྱང་ ༡༠༡༠** ཅན་མའི་ནང་ གཞི་རྟེན་ཞབས་ཏོག་དང་གཞི་  
རྟེན་མཁོ་ཆས་ཚུ་ སྤྱི་སྟོམས་སྟེ་འཐོབ་ཚུགས་པ་བཟོ་ཞིའི་རྒྱལ་ཡོངས་གྱི་འཆར་  
སྤྱང་ནང་ལུ་ གཞུགས་ཁམས་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་ཐོན་འབྲས་ཡར་ཤལ་གཏང་ཞིའི་  
དོན་ལུ་འབྲུང་ཚུ་རྒྱབ་བཀྲམ་སྟེལ་འདི་མཁྱོགས་ཤལས་སྟེ་འབད་ཞི་དང་  
ཉེན་སྲུང་གཙམ་སྐྱོད་དོན་ལུ་གཙོ་བོ་བཟུང་ལྟེ་ཡོད།

༤༽ **རྒྱལ་ཡོངས་གཞུགས་ཁམས་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་སྤྱི་བུས་ ༡༠༡༠** ཅན་མའི་ནང་  
འབྲུང་ཚུ་བཀྲམ་སྟེལ་དང་ གཙམ་སྐྱོད་དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་ཞབས་ཏོག་བྱིན་ཞིའི་  
དོན་ལུ་ ལས་སྟེ་སྤྱི་མང་གི་བར་ན་ མཉམ་འབྲེལ་འབད་ཞི་འདི་ལག་ཆེས་སྟེ་  
ཚུད་དེ་ཡོད།



- ii. The **Constitution** of the Kingdom of Bhutan obliges the RGoB to ensure a safe and healthy environment for Bhutanese citizens. The elements of the Constitution which relate to sanitation include: environmental protection, provision of a healthy living environment, and the pursuit of Gross National Happiness.
- iii. **Gross National Happiness** philosophy is the guiding principle for national development in Bhutan. There are nine domains representing each of the components of wellbeing. Sanitation is a sub-indicator under housing in the domain of living standard and is monitored as part of the national surveys.
- iv. **Bhutan Vision 2020** provides a national vision for equitable access to basic services and infrastructure under which priority is given to rapid expansion of access to potable water and safe sanitation for the improvement of health outcomes.
- v. The **National Health Policy 2010** explicitly emphasises the need for multi-sectoral coordination in delivering water supply, sanitation and hygiene services.

༥༽ **འབྲུག་གི་རྒྱུད་བཅའ་ཁྲིམས་ ༡༠༡༡** ཚན་མའི་ནང་ འཕུང་རྒྱུད་ཀ་ཚང་སྐུ་ལུ་  
མཁོ་ཆེ་བའི་རྒྱུད་ཐོན་ཁུངས་བགོ་བཀའ་འབད་ནི་འདི་ གཙོ་རིམ་མཐོ་ཤོས་སྡེ་  
བཀོད་དེ་ཡོད།

༦༽ **རྒྱལ་ཡོངས་མཐའ་འཁོར་ཉེན་སྲུང་གི་བཅའ་ཁྲིམས་ ༡༠༠༧** ཚན་མའི་ནང་ མི་  
ངོ་ཅིག་ལུ་ རྒྱལ་ཁབ་གི་མཐའ་འཁོར་གི་ཕན་བདེ་སྲུང་སྐྱོབ་དང་ཡར་ཕྱག་གཏང་  
ནི་འདི་ནང་ འབྲུ་མཉམ་དང་དེ་བསྐྱུན་གི་ལཱ་འགན་ཡོད་པ་མ་ཚང་ ཉེན་སྲུང་ཚན་  
དང་འཕྲོད་བསྟེན་ཚན་གི་མཐའ་འཁོར་ལུ་ གཞི་རྟེན་གི་ཐོབ་དབང་ཡང་ཡོད་པ་  
སྡེ་བཀོད་དེ་ཡོད། བཅའ་ཁྲིམས་འདི་ མཐའ་འཁོར་ཉེན་སྲུང་གི་དོན་ལུ་  
གཙོ་བོ་དང་འཕྲོད་བསྟེན་གི་སྲིད་བྱུས་དང་འབྲེལ་བ་གཤམ་ཚན་ཅིག་ཡིན།

༧༽ **ས་གནས་གཞུང་གི་བཅའ་ཁྲིམས་ ༡༠༠༩** ཚན་མའི་ནང་ རྒྱ་བཀའ་སྐྱེལ་དང་།  
གཙོ་བོ་ལུ་ འཕྲོད་བསྟེན། མི་མང་གཞུགས་ཁམས་གི་འགན་ཁུར་རྒྱ་རྒྱ་ཆེ་སྡེ་  
ར་དབང་ཚད་ལྷིང་སྐྱེལ་འབད་དེ་ཡོད་པ་དང་། ཁྲོམ་སྡེ་བདག་སྐྱོང་དང་རྫོང་ཁག་  
ཚོགས་འདུ་རང་སོའི་ས་ཁོངས་ནང་གི་མི་མང་གི་གཞུགས་ཁམས་འཕྲོད་བསྟེན་  
དང་། ཉེན་སྲུང་། བདེ་སྐྱིད་རྒྱ་སྐྱོབ་འབད་ནི་འདི་ཚང་འཛིན་གི་དབང་ཚད་འདི་  
ཡང་ ཁོང་ར་ལུ་ར་ཡོད་པ་ཡིན།

༨༽ **ཕུགས་སྐྱེགས་སྲོན་འགོག་དང་འཛིན་སྐྱོང་བཅའ་ཁྲིམས་ ༡༠༠༩** ཚན་མ་གིས་  
ཆབ་གསལ་རྒྱལ་མཐུན་གི་འཛིན་སྐྱོང་ངེས་བརྟན་བཟོ་ནི་འདི་དོན་ལུ་ ཁྲོམ་སྡེ་དང་།  
རྫོང་ཁག་ཚོགས་འདུ། རྒྱུ་འགོག་སྲོན་སྐྱོང་ལུ་འགན་ཁུར་ཉེང་སྐྱེལ་ར་བཀའ་  
ཏེ་ཡོད། བཅའ་ཁྲིམས་དེ་ནང་ལུ་ ཁྲོམ་སྡེ་དང་། རྫོང་ཁག་ཚོགས་འདུ། རྒྱུ་  
འགོག་སྲོན་སྐྱོང་ལུ་ རང་སོའི་ས་ཁོངས་ནང་གི་མི་རྒྱུ་བས་རྒྱ་གི་ནང་འཁོར་  
ཚད་འཛིན་འབད་ནི་དང་། གནང་བ་སྐྱོད་ནི། ཡར་ཕྱག་ཚན་གི་གཙོ་བོ་ལུ་ག་  
ལེན་གི་བཙོན་འཁུགས་བསྐྱོད་བཅུག་ནི་འདི་དབང་ཚད་ཡང་སྐྱོད་ཡོད།

- vi. The **Water Act of Bhutan 2011** stipulates that the highest priority purpose for allocating water resources is for drinking and sanitation.
  
- vii. The **National Environment Protection Act 2007** states a person has the fundamental right to a safe and healthy environment with equal and corresponding duty to protect and promote the environmental well-being. This act shall be an integral link to the sanitation and hygiene policy with respect to conservation of environment.
  
- viii. The **Local Government Act of Bhutan 2009** significantly decentralised responsibilities for water supply, sanitation, hygiene and public health. Each Thromde Administration and Dzongkhag Tshogdu has regulatory powers and obligations to protect health, safety and well-being of the people in its area.
  
- ix. The **Waste Prevention and Management Act 2009** reinforces the responsibility of Thromde, Dzongkhag Tshogdu and Gewog Tshogde in ensuring proper management of human waste. It provides Thromde, Dzongkhag Tshogdu and Gewog Tshogde with the power to regulate, sanction as well as stimulate improved sanitation practices among the population in their area.

10) འབྲུག་གི་སྤྱི་ཚུལ་བཅའ་ཡིག་ ༡༠༡༥ ཚན་མ་གིས་ གོང་གསལ་དང་ཚོམ་  
གི་ས་ཁོངས་གཉིས་ཆ་རའི་གཙང་སྤྱི་གཞི་རྟེན་མཁོ་ཆས་ཀྱི་ལམ་སྟོན་འབད་  
བ་གིས་མ་ཚད་ བཅའ་ཡིག་དེ་གིས་ ཚུལ་མཐུན་ལྟ་རྟོག་གི་དོན་ལུ་ ཞིབ་  
དཔྱད་སྡེ་ཚན་གི་ལཱ་འགན་ཚུ་གི་ལམ་སྟོན་ཡང་འབད་མ་ཨིན།

11) དབང་པོ་སྐྱོན་ཚན་ཚུ་ལུ་སྟབས་བདེ་བའི་བཟོ་སྐྱུན་གི་ལམ་སྟོན་ ༡༠༡༦  
ཚན་མ་གིས་ དབང་པོ་སྐྱོན་ཚན་ཚུ་ལུ་ ཐོགས་མེད་སྟབས་བདེའི་  
མཐུན་རྐྱེན་དང་གཞི་བཀོད་ཚུ་བཟོ་བཀོད་དང་བཟོ་སྐྱུན་འབད་ཅིའི་ནང་  
ལམ་སྟོན་འབད་མ་ཨིན། སྲིད་བྱུས་འདི་གིས་ བཟོ་སྐྱུན་གསར་པ་དང་  
ལེགས་བཅོས་གཉིས་ཆ་ར་ལུ་བྱབ་ཨིན།

### 10) ལྷ་རྟོག་དང་དབྱེ་ཞིབ།

ཞབས་ཏྲོག་ལྷན་ཁག། ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གིས་ རྒྱལ་ཡོངས་གཙང་སྤྱི་དང་འཕྲོད་  
བསྟེན་སྲིད་བྱུས་ཀྱི་གཙང་སྤྱི་ལས་སྡེ་ བསྟར་སྦྱོང་གི་མཉམ་འབྲེལ་དང་། ལྷ་རྟོག། དབྱེ་  
ཞིབ། བསྟར་ཞིབ་ཚུ་འབད་ཅིའི་སྤྱིར་བཏང་གི་འགན་ཁུར་འབག་དགོ།

དེ་བརྒྱུམ་སྡེ་ གསོ་བའི་ལྷན་ཁག་གིས་ རྒྱལ་ཡོངས་གཙང་སྤྱི་དང་འཕྲོད་བསྟེན་སྲིད་བྱུས་ཀྱི་  
འཕྲོད་བསྟེན་དང་འབྲེལ་བའི་ལས་སྡེ་ཚུ་བསྟར་སྦྱོང་འབད་ཅིའི་དོན་ལུ་ མཉམ་འབྲེལ་དང་།  
ལྷ་རྟོག། དབྱེ་ཞིབ། བསྟར་ཞིབ་ཚུ་འབད་ཅིའི་སྤྱིར་བཏང་གི་འགན་ཁུར་འབག་དགོ།

- x. The **Bhutan Building Rules 2018** sets guidelines on the requirements of sanitation infrastructure covering both rural and urban areas and guides on the roles of inspection team for compliance monitoring.
  
- xi. The **Guideline for Differently-Abled Friendly Construction 2017** guides to design and construct barrier free built environment facilities and structures considering the needs of Persons with Disabilities. This document covers both new and retrofit construction.

## **10. Monitoring and Evaluation**

MoWHS/Concerned Agency shall take the overall responsibility to coordinate, monitor, evaluate, and review the implementation of sanitation portion of the National Sanitation and Hygiene Policy.

Similarly, MoH shall take the overall responsibility to coordinate, monitor, evaluate, and review the implementation of the hygiene portion of the National Sanitation and Hygiene Policy.

སྲིད་བྱུས་འདི་གི་བསྟར་སྲིད་ལྟ་རྟོག་གི་དོན་ལུ་ འོག་གི་བྱ་རིམ་ལག་ལེན་འཐབ་དགོས།

༡༽ ཞབས་ཏྲིག་ལྟན་ལག། ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གིས་ སྲིད་བྱུས་འདི་གི་  
དམིགས་ལུལ་ཚུ་དོན་སྲིན་ཅན་སྡེ་བསྟར་སྲིད་འབད་ནིའི་དོན་ལུ་ གཅིག་སྡོམ་  
རྒྱལ་ཡོངས་གཙང་སྲུའི་གཞི་རྟེན་མཁོ་ཆས་དང་ཞབས་ཏྲིག་གི་བདེ་དོན་ལམ་  
ལུགས་བཟོ་དགོ།

༢༽ གསོ་བའི་ལྟན་ལག་གིས་ གཟུགས་ལམས་དང་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་སྲིར་བཏང་གི་  
བྱ་སྡོམ་ལྟ་རྟོག་འབད་ནིའི་དོན་ལུ་ གཅིག་སྡོམ་རྒྱལ་ཡོངས་འཕྲོད་བསྟེན་གྱི་བདེ་  
དོན་ལམ་ལུགས་བཟོ་དགོ།

༣༽ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་ག་ར་གིས་ སྲིད་བྱུས་འདི་ དོན་སྲིན་ལག་ལེན་ངེས་གཞན་  
བཟོ་ནིའི་དོན་ལུ་ གལ་ཅན་གྱི་དམིགས་ཚད་ལྡན་པའི་ཐབས་བྱས་བཟོ་དགོ།

༤༽ སྲིད་བྱུས་འདི་གིས་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་ཚུ་ལུ་ གཙང་སྲུ་དང་འཕྲོད་བསྟེན་  
དང་འབྲེལ་བའི་ རང་སོའི་གོང་འཕེལ་འཆར་གཞི་གི་ལས་སྡེ་ཚུ་དང་ ལོ་འཁོར་  
ལཱ་གི་འཆར་གཞི་བརྩམ་ནིའི་ནང་ ལམ་སྟོན་འབད་དགོ།

༥༽ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་ཚུ་གིས་ རོས་འཛིན་གྲུབ་པའི་ལས་སྡེ་གི་འཆར་གཞི་ཚུ་  
འགྲུབ་ཐབས་ལུ་ མཁོ་ཆེའི་མ་དདུལ་དང་ཐོན་ཁུངས་ཚུ་བཞག་དགོ།

༦༽ རྒྱལ་ཡོངས་དགའ་སྲིད་དཔལ་འཛོམས་ལྷན་ཚོགས་དང་ འབྲེལ་ཡོད་ལྟན་  
ལག་ཚུ་གིས་ རང་སོའི་དབྱེ་ཞིབ་ལས་རིམ་གྱི་ཆ་ཤས་ཅིག་སྡེ་ གཙང་སྲུ་དང་  
འཕྲོད་བསྟེན་ལས་སྡེའི་གྲུབ་འབྲས་ཚུ་དབྱེ་ཞིབ་འབད་དགོ།

The following process will apply for monitoring the implementation of this Policy:

- i. MoWHS/Concerned Agency shall develop an integrated national sanitation infrastructure and service information system to support the effective implementation of Policy objectives.
- ii. MoH shall develop an integrated national hygiene information system that will measure the overall performance of health and hygiene.
- iii. All relevant agencies shall design strategies with milestones to ensure effective implementation of this policy.
- iv. This policy shall guide the relevant agencies in designing their development plan activities and annual work plans related to sanitation and hygiene.
- v. All relevant agencies shall secure necessary funds and resources to support the various action plans identified.
- vi. GNHC and Ministries concerned shall evaluate the achievements of sanitation and hygiene sector as part of its evaluation program.

# ༡༡ ། སྲིད་བྱུས་བསྐྱར་ཞིབ་དང་འཕྲི་སློན།

སྲིད་བྱུས་འདི་ འབྲུག་རྒྱལ་གཞུང་གི་དགོས་མཁོ་དང་བསྐྱུན་བསྐྱར་ཞིབ་དང་བསྐྱར་བཟོ་  
འབད་དགོ། སྲིད་བྱུས་འདི་ སྤྱི་ལོ་ ༢༠༢༠ ཟླ་ ༢ པའི་ཚེས་ ༤ ལས་འགོ་བཙུགས་ཏེ་  
བསྐྱར་སྲོད་འབད་དགོ། གལ་སྲིད་ སྲིད་བྱུས་འདི་གི་དོན་ཚན་གྱི་གོ་དོན་ལེན་ཐངས་མ་  
འབྲམ་རེ་བོན་སྲིད་ན་ འབྲུག་རྒྱལ་གཞུང་གི་ཁ་ཐུག་ལས་ ཞབས་ཏྲོག་ལྷན་ཁག། ཡང་ན་  
འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་འདི་ སྲིད་བྱུས་འདི་དོན་འགྲེལ་མཐའ་དབྱེད་གྱི་དབང་འཛིན་ཨིན་མ་  
ལས་ ཞབས་ཏྲོག་ལྷན་ཁག། ཡང་ན་ འབྲེལ་ཡོད་ལས་སྡེ་གིས་དོན་འགྲེལ་རྒྱབ་མི་འདི་  
མཐའ་དབྱེད་སྡེ་ཆ་བཞག་དགོ།



## **11. Policy Review and Amendments**

This policy shall be reviewed and revised as and when deemed necessary by RGoB. The policy will come into force with effect from 4<sup>th</sup> February 2020. In the event of conflict of interpretation of any part of this policy, the MoWHS/Concerned Agency shall, on behalf of RGoB, be the final and binding authority.